

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

MAJ 4 • 2000

Jean d'Armand, Petter Michelson och 1649 års "Christin"

Medaljer över John Ericsson

En ärlig sedelförfalskare

Pris 20 kr

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 19 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Normalmstorg 1, 1 tr.,
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Dala Mynt- och frimärkshandel

Box 307, 791 27 FALUN
Tel. 023-142 50

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

Malmö Mynthandel

Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder

Prästkragevägen 4 B, 245 63 HJÄRUP
Tel. 040-46 11 40

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 8 C
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

JAZZMUSIKER PÅ MEDALJ

En ovanlig utställningskatalog
från Kungl. Myntkabinettet!

Ta del av 48 sidor jazz, jazzmedaljer och
jazzmusiker!

119 bilder i färg och svartvitt.

29 beskrivna medaljer

och mer än 40 musiker.

Jazzkåserier, bl.a. Jazz och stålar.

Pris 100 kr

Kungl. Myntkabinettets butik
Slottsbacken 6
Tel. 08-5195 5304

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser

– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:

första veckan i

februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.

För annonsering kontakta Frédéric Elfver,
tel 08-660 25 46 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.

Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet

Box 5428

114 84 Stockholm

Tel 08-5195 5300

Fax 08-411 22 14

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist

Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Frédéric Elfver

Tel 08-660 25 46

0702-24 88 19 (kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 160 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

Tryck:

Masterprint Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Program

Svenska Numismatiska Föreningen: Banérgatan 17 nb. Buss nr 4, 44; T-bana Karlplan.
Kungl. Myntkabinettets hörsal: Slottsbacken 6. Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

5 maj 18.00. SNF:s årsmöte i KMK:s hörsal.

18.30. Per Österlund, Borås, kåserar över ämnet *Mina numismatiska minnen*.
Efter kåseriet erbjuder Myntkrogen en trevlig meny med fisksymfoni, entrecôte
med tvåsmaks aromsmör och klyftpotatis, kaffe med chokladtårter, lättvispad
grädd och hallonsås, lättöl alt. mineralvatten – allt detta för 195 kr.
Annan dryck tillkommer (t.ex. ett glas vin 35 kr).
All betalning sker vid bordet.

Anmälan till middagen är obligatorisk och skall göras senast onsdag 3 maj till
kansliet tel. 08-667 55 98 eller till T. Sundquist 08-5195 5335, 0708-82 46 50.

26 maj KMK. Utställningen *Gyllene mynt och flöjten från Divje Babe – Slovenien i mynt
och historia* öppnar för allmänheten. Se s. 91.

Svenska Numismatiska Föreningen

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

Kungl. Myntkabinettet

Utställningar: Tisdag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Innehåll SNT 4 • 2000

Sid

Jean d'Armand, Petter Michelson och 1649 års "Christin"	76
Aktiebolaget Biologiska Museet	81
Medaljer över John Ericsson	82
Ett aktiebrev från Aktiebolaget Svensk-Amerikanska Film-Kompaniet	87
Lumpolletter från Hargs pappersbruk	88
Lönehantering på Lövs bruk	89
Dataregistrering av Avesta Myntmuseums samlingar färdig sommaren 2000 ..	90
Funderingar kring begravningskastmynt	91
Utställning. Slovenien i mynt och historia	91
Personalia	91
Nytt om böcker – recensioner	92
Ny medalj. Gustav II Adolf på estnisk medalj	93
Millenniets sista kastmynt	93
Christian Petersen – en ärlig sedelförfalskare	94
Roggebibliotekets myntsamling överlämnad som gåva till Kungl. Myntkabinettet	95
Auktioner & Mässor	95

Omslag

För 350 år sedan, den 20 oktober 1650, kröntes drottning Kristina i Storkyrkan
i Stockholm. Kröningen hade uppskjutits i flera år. När den äntligen blev av var
den mycket storslagen, liksom praktmyntet om 4 dukater som präglades i Riga,
troligen samma år dvs 1650. Vikt 13,75 g, diam 44 mm. Foto KMK.

På myntet framställs Kristina givetvis som en kunglig person sittande på sin tron.
Perspektivet är sådant att betraktaren befinner sig vid hennes fötter. Men en mera
personlig beskrivning av henne från hennes tid i Frankrike efter abdikationen 1654
lyder så här: "Hon är blek, har blå ögon som ibland är milda och ibland mycket
hårda, hennes mun är rätt tilltalande fast stor, tänderna är vackra, näsan är kraftig
och böjd. Hon är mycket kort till växt, hennes knälånga rock döljer hennes figur.
Hon ser kort och gott ut som en vacker liten gosse".

Jean d'Armand, Petter Michelson och 1649 års "Christin"

Av Bengt Hemmingsson

Myntningen i Stockholm låg nere under tiden från augusti 1639 till och med våren 1641. Under denna period utfördes i stället silvermyntningen i Sala, under ledning av Markus Kock (fig. 1). I februari 1641 utnämndes emellertid Anthony Grooth d.y. till myntmästare i Stockholm. Frågan om hans anställning föredrogs i Kammarkollegiet den 1/2, varvid man bl.a. anförde till hans fördel att "först hafver han experientia, 2. hans fader och modher (fader) vore godhe myntmästare, 3. hafver han credit uthomlandt och kan komma till ett temmeligt capital, 4. kan Markus Kock icke aldeles drifva det arbetet"¹.

Ett kontrakt upprättades med Grooth i början av juni, men han fick svårigheter att komma igång². Skälet till detta var bland annat, att Kock av naturliga orsaker inte såg med blida ögon på att någon annan fick uppdraget att bli myntmästare i Stockholm. Kock förbjöd personal som Grooth städsat vid myntverket i Sala att resa därifrån. Däribland befann sig även en stampsnidare, som Grooth ju var i stort behov av. Kock inkallades därför till Kammarkollegiet och befalldes att "låta honom lös". Kock gick motvilligt med på detta, under förutsättning att det inte skulle myntas mer i Sala. Kammarråden konstaterade emellertid trott att om "der något mehra der oppe myntas skulle, blefwo väl råd till en annan"³.

Myntningen kom således igång, och till en början präglade Grooth endast 4-, 2- och 1-mark (myntordningen av den 7/6 omfattade även 1-ören). Enligt ett beslut i Kammarkollegiet den 14/10 1641 inställdes dock markmyntningen och man instruerade myntmästaren att fortsättningsvis endast prägla riksdalervalörer. Samtliga valörer har drottningens bröstbild på åtsidan (fig. 2). Redan 22/7 förevisades exempel på myntverkets produktion inför Kammarkollegiet i närvaro av riksverdeinen Hans Weiler. Det "wart honom wijst, huru illa (drottningens) conterfeij är af isersnidaren uthstickit". Man konstaterade att ansiktet ju var aldeles "wanskapat, serdeles på det ena ögat". Man fann också för gott att

drottningen borde avbildas i profil på mynten i stället för en face⁴.

Trots kammarrådets missnöje skedde inga förändringar i myntens utförande. Troligen berodde detta på att den nyblivna stormakten Sverige inte förfogade över mer än en kvalificerad stampsnidare vid myntverket i Stockholm. Denne gravör har signerat en fransidesstamp till riksdalarna från år 1642 med ett litet M mellan Frälsarens fötter⁵.

Det står för Petter Michelson, om vilken vi vet att han började sin bana ca 1628 vid något av kopparmyntverken. Michelson avsände nämligen år 1642 ett brev till Bergskollegiet, vari han klagade över att Anthony Grooth försökte avskeda honom i avsikt att anställa en annan, billigare kraft (bilaga 1). Han anförde till sina meriter att han under fjorton års tid varit gravör åt kronan vid såväl silver- som kopparmyntverk, och att han var den ende infödde svensken som lärt sig detta yrke. Trots detta hade han vid upprepade tillfällen blivit entledigad, så snart en utländsk kraft "hafuer kommet och sigh praesenterat". Han hade dock blivit "åther antagen" då någon främmande funnit för gott att säga upp sig.

Michelson blev trots allt tvungen att sluta sin tjänst i Stockholm. Åren 1644 och 1646 finner vi nämligen honom omnämnd såsom verksam i Avesta⁶. Från 1647 arbetade han åter i Stockholm. Anthony Grooth var avliden sedan en tid tillbaka, och Daniel Markusson Kock hade övertagit myntmästarämbetet.

Den 8/5 1647 inkallades Kock och Michelson till Kammarkollegiet, som uttryckte sitt missnöje över de "elacka stemplar" som Kock låtit göra till myntet. De hade graverats av en "gammal gubbe som sitter här på Broen" (möjligen identisk med en viss Carl Horneison). Kock uppmanades att återta Michelson i sin tjänst, vilken i sin tur lovade att inom fjorton dagar ha graverat nya stampar⁷. Klagomålen över "gubbens" arbeten, "hwilcken stempels Conterfeij är H.K.M:t ingen ting lijk", upprepades några dagar senare. Kock hotades nu med att riksverdeinen ju hade "magten at slå stempelen sönder, den han befinner odugeligh, så

Fig. 3. Drottning Kristina; kopparkstick utförd 1642 av Johann Dürr efter förlaga av Jakob Elbfas.

och sönderklippa Myntet som icke är wääl, rent och klart slagit"⁸. Troligen åsyftades några av 1647 års fyrmarker, vilka uppvisar ett sällsynt undermåligt porträtt (fig. 4).

Som vi ovan sett, så hade inte heller Michelson undgått kritik för sina arbeten. Han förblev dock verksam vid Stockholms myntverk in på 1660-talet, och levde ännu 1672⁹. Förutom hans signerade arbeten kan vi tack vare arkivaliska belägg attribuera såväl 1654 som 1660 års kröningskastpenning till hans hand¹⁰. Samtidens dom över hans alster var emellertid inte nådig. Den franske ministerresidenten Picques nämner i samband med en beskrivning av Karl X Gustavs kröning, att kungen på de utkastade mynten var "assez mal representé"¹¹.

Michelson samarbetade uppenbarligen med hovmålaren Jakob Heinrich Elbfas. Hans verk har sannolikt tjänat som förlaga åt 1639 och 1641 års Kristinaporträtt på riksdaler- och markvalörerna. Härintill avbildas ett kopparkstick, vars porträtt i varje detalj är nära nog identiskt med det som återfinnes på mynten. Kopparksticket är utförd av Johann Dürr i Erfurt år 1642, enligt egen utsago efter en

oljemålning. Denna hade i sin tur utförts av Elbfas under år 1641¹².

Tålamodet med de "elaka" myntstamparna var dock på upphällningen under våren 1647. Man började rikta blickarna mot utlandet för att komma tillrätta med problemet. Den 1/6 gav man Kock order att genom kammarherre Carl Soop – vilken sändes som legat till Paris – i Frankrike låta beställa en puns med "H.K.M:ts konterfey" som sedan skulle brukas i Myntet¹³. I början av juli 1647 nämner drottningen också i ett brev, att hon givit myntmästare Kock befallning om att skicka en myntsven vid namn Johan de Wahl till Frankrike, för att "därifrån inhämta någon Mynteredskap"¹⁴.

Av franska samtida källor framgår att en viss Charles Fleutôt, som sedermera även kom att vistas i Sverige, användes såsom mellanhand vid beställningen av myntverktyg. Den 4/12 kontaktades nämligen den franske myntgravören Jean d'Armand av Fleutôt, varvid denne i Sveriges drottningens namn gav uppdraget att tillverka dels en puns med hennes porträtt, dels ett par stampar som närmare beskrevs när de leverades den 24/4 1648¹⁵. De var av en écus storlek, med drottningens bröstbild på åtsidan jämte inskriften CHRISTINA D G SUECOR GOTTOR VAND REGINA samt det svenska riksvapnet på framsidan, omgivet av inskriften DE MONETA NOVA ARGENTEA REG SUEC.

Även om inskrifterna inte är exakt återgivna i källmaterialet, så är det ingen tvekan om att det rör sig om stamparna till ett mynt, varav två provslag i koppar bevarats till våra dagar (fig. 5)¹⁶. Provpåglingarna bär årtalet 1648 och Nils Ludvig Rasmusson identifierade redan år 1947 dessa såsom varande avslag av d'Armands stampar. De ingick nämligen i en utställning under temat *La Suède et Paris* på Musée Carnavalet i Paris detta år¹⁷. Rasmusson nämner också d'Armands stampar – i en not, utan att närmare identifiera dem – i sin uppsats *Medaillen auf Christina* från 1966¹⁸. Han uttrycker däri förhoppningen om att i framtiden kunna publicera en separat studie i ämnet. Tyvärr var detta en av de arbetsuppgifter som Rasmusson aldrig fick tillfälle att fullfölja. Med tanke på den generositet han visade ifråga om att dela med sig av sin stora lärdom (inte minst gentemot mig själv, såsom ung, nyfiken men erfaren numismatiker), så känns det som en kär plikt att med dessa rader dra fram Rasmussons upptäckt ur glömskan.

Fig. 1. Sala, riksdaler 1641 (privat ägo).

Fig. 2. Stockholm, riksdaler 1641 (privat ägo).

Fig. 4. 4 mark 1647 (privat ägo).

Fig. 5. Provmynt utan valör, 1648. Avslag i koppar. Stamparna utförda av Jean d'Armand (ex i KMK).

Jean d'Armand, även kallad "l'Orphelin" ("den föräldralöse"), förvärvade ämbetet som chefsgravör vid myntverket i Paris från Nicolas Briots kreditorer år 1630. År 1646 överlät d'Armand det i sin tur till Jean Varin, varefter han var verksam som medalj- och sigillgravör¹⁹. 1648 års uppdrag var dock förmodligen det enda han utförde för svensk räkning. Han avled den 6/12 1669. Sina medaljer signerade han LORFELIN F(ecit). Eftersom d'Armand levde i skuggan av de namnkunnigare och skickligare kollegerna Briot, Dupré och Varin, har han inte gått till eftervärlden som någon betydande konstnär. Med svenska mått målt besatt han dock en stor skicklighet, och var dessutom fri att åta sig ett uppdrag för drottningen av Sverige; han hade ju avgått som chefsgravör två år tidigare.

D'Armand måste i sin tur ha haft någon förlaga att arbeta utifrån. Möjligen kommer här ett annat provmynt, känt i tre exemplar, in i bilden. Det rör sig om avslag i koppar av fyramarken 1647, som synes sakna exakt motsvarighet bland de kända silverexemplaren (fig. 7)²⁰. Möjligen har dessa avslag använts som mall för de svenska myntens bilder och inskrifter; jämför omskrifternas överensstämmelse. Ifråga om porträttet har d'Armand säkerligen använt sig av en separat förlaga.

När stamparet och porträttpunsen anlät till Sverige har de emellertid inte, såvitt vi känner till, använts till någon reguljär myntning. Åtsidesstampen med Kristinas porträtt har däremot parats ihop med en av Michelson förfärdigad frånsida. Dessa har därefter använts vid präglingen av 1649 års "Christin" (fig. 6). Vi kan väl med ett sentida begrepp härvidlag tala om renomménlytning från Michelsons sida. Han har nämligen signerat frånsidan med sina initialer, P-M, under sköldhållarna. D'Armands osignerade åtsidesporträtt är ju emellertid av en klass som Michelson aldrig nådde upp till.

Som en kuriositet kan nämnas, att Michelson inför graveringen av frånsidans lejon haft möjlighet att studera ett levande exemplar. Bland 1648 års rika krigsbytte från Prag ingick nämligen ett lejon från kejsar Rudolf II:s djurpark. Det stackars djuret anlände i april 1649 till Stockholm, där det först placerades i en provisorisk bur i slottet Tre Kronors vedgård. Man lät snart bygga ett litet hus av sten med en rastgård i den södra slottsgraven, där nyfikna kunde beskåda lejonet²¹.

Bilaga 1

Odaterad klagoskrift från Petter Michelson till Bergskollegiet, 1642 (Brev och suppliker, huvudserie 1642:II; E IV:8; nr 111, RA).

Wälborne Nådige och Regierande Herrer i Richz General Bergzampfte [= riksgeneralbergsamtet].

Eders Nåde och Herligheter kan iag ringe Tiener, ödmuikligast ey underlåta, efter iagh förnimmer, Myntmästaren Antonj Grot vara sinnadh, willia antaga en fremmande Isserschnider [= *Eisenschneider*, gravör], huar han någon kan öfuerkomma, at få leya, allenast derföre, at han intett will, gifua mig den lhön, iag något närh kan wara behollen medh, at försörja migh, min fattige Hustro och Små barn i denne dyre tijden: Så meden iagh uthj mine lhäre åhr, mycket ondt hafuer uthstådt, med stor bekostnadt lärt, och nu allerede i fiorton åhrs tijdh för en Isserschnider, så wel widh Silfuer- som Koppermynt i Chronones Tienste, hafuer migh bruka låtit, och den endeste åhr, af infödd, och Suensk, som dette Embetet, dedh iagh will hoppas ostraffeligen, hafuer lärt, at ingen med skiähl skall kunna annatt betyga, Huarföre åhr iag ringe Tienere till E. N:de på ded Ödmuikeligeste bönfalende, E. N:de och Her:tr mig den höge gunst och Affection bewijssa täches, och förhielpa, ded iagh medd Hennes Kongzl. May:ttz och denn Konungzl. Regieringens Fullmagt, blefue försörgdh, ded iagh wid mitt Ämbete må blifua oträngdh, så lenge iag kan och förmår Embetet wäll och rätt förestå, och arbetett allene fullgiöra. Nädigest anseendes ded store förtret, iagh uthj samfullte 14 åhr lijddt hafuer, att så snart en fremmande hafuer kommet och sigh praesenterat, åhr den antagen, och iagh åttskillige resor derigenom åhr worden leedig och Tienstelöös, efter Myntemästarens gode tyckio Casserat, och åther antagen, då den främmande så hafuer tychtz gåt wara, och den gjort afträde. Och efter iagh som åffel. hafuer måst opryckia och flyttia, mitt fattige bohagh, dijt Mynten hafuer varit flötter [= *flyttad*], och satt mig der med mycket tilbakke beder iagh Ödmuikeligen at mig efterlåtes måtte den lhön oförminskat beholla, her efter, som iagh dette åhret hafuer haft, på ded iagh som intett annet lart hafuer, at stöda migh och min fattige Hustro och barn medh, måtte något så närh hafue mitt dagelige bröddh och oppehälle. Elliest hafuer migh och af min Nådige Öfuerhet, wid Mynten der iagh hafuer min wärkstadh, at arbete uthj en Logiment alltijdh varit efterlåtit, frij och uthan hyra, dhedt som Antonij Grot mig her förwägra will, mot min gamble rätt och Åhrdningh. Åhr iagh alltså i dette, som ded öfrige förmodande E. N:de och Her:tr warde mig fattige Tienere, sin store gunst betoende och på huad sätt som skiee kan förhielpende, at iag den ringe Wåningh, jagh boor uthj, oturberadt [= *ostört*] niuta måtte. Elliest der iagh sådant skulle blifua ifrån stött, skulle tillåffuentyrs sigh, om någre nyttige handtwärk att lhära, Gudh warder denne E. N:ds wällgierninger. med wällsinnelse wissierligen belönandes, och förwänter her opå ett Nåd och gunstigt Suar.

Städze förblifuentes, som iag obligeradt [= *skyldig*] åhr E.N:des och Her:trs Ödmuke och tienstwillige Tienere Altijdh
Peter Michelsson Iserschnider.

1649 års "Christin" kallas i äldre litteratur för en åttamark, men redan B.E. Hildebrand konstaterade att vikten varierar mellan 2 och 1½ riksdaler (ca 57,5 respektive 43 g)²². Inget av de kända exemplarens tyngd motsvarar den i 1649 års myntordning föreskrivna bruttovikten för en christin, 34,39 g²³. Detta var också orsaken till att vi vid utarbetandet av Sveriges mynt 1521-1977 valde benämningarna 2 respektive 1½ riksdaler på dessa mynt²⁴.

Baserat på det skriftliga källmaterialets uppgifter finns det anledning att revidera detta antagande. Under år 1649 diskuterades myntväsendet vid upprepade tillfällen i riksrådet. Den 2/10 anfördes vid en av dessa diskussioner, att liksom i kung Karls (IX) tid caroliner, dvs 16-markar i guld, "hafva varit i stort flor, så är det

troligt att christinerne nu skulle blifua högt aestimeradhe"²⁵.

Det tycks inte ha rätt någon enighet om vad christinen skulle vara för slags mynt. Att det i likhet med Karl IX:s caroliner skulle röra sig om rikets största och förnämsta ädelmetallmynt var man uppenbarligen överens om. Den 6/6 1649 diskuterades saken, varvid enligt referatet rikskanslern Axel Oxenstierna ville "slå dubbla daler, christinen widh namn". Av det fortsatta resonemang kan man tolka att han först menade dubbla riksdaler, eftersom han något senare ställer frågan "om icke 4 marks daler kunde svara mot de dubbla daler christin". Myntmästaren Kock genmålde därvidlag att "thet stodo hos K.M:t. H.M:t: hadhe sett hvadh differentz vore ther uthi"²⁶. Denna sista kommentar är

intressant. Den antyder att drottningen själv, via mynt som presenterats för henne, hade kunnat bilda sig en uppfattning om skillnaden mellan en christin till dubbel riksdalers vikt och en till dubbel svensk dalers (dvs 8 mark) vikt. Här har vi med andra ord sannolikt förklaringen till existensen av 1649 års christin i två vikter. Den blir än troligare, då vi går tillbaka i riksrådets protokoll. Den 28/5 1649 beslöts nämligen bland annat om "dubbla s(ilfver)dalers myntande och deras vicht och värde". Talen fastställdes till $3\frac{1}{4}$ lod respektive 64 öre (=8 mark)²⁷.

Detta beslut fattades en knapp månad innan Kock erhöll 1649 års myntordning (den 22/6). Det visar sig att riksrådet den 28/5 fastställde en åttamarks bruttovikt till 42,77 g. Detta kan jämföras med vikten för ett av de två privatägda exemplaren (fig. 6), som är 42,25 g²⁸.

Vi kan med andra ord konstatera, att de så kallade $1\frac{1}{2}$ -riksdalarerna i själva verket är åttamarker eller dubbla svenska dalar, präglade i enlighet med riksrådets beslut men inte efter 1649 års myntordning, vari ju bruttovikten reducerades till 34,39 g.

Det faktum att 1649 års christin även präglats till 2 riksdalers vikt, ställer myntningen av reguljära riksdalar till dubbel (1644-47) och fyrdubbel (1646, fig. 8) vikt i en ny dager. Det troliga är att christinen till att börja med varit beteckningen på en dubbel riksdaler, för att år 1649 övergå till att bli en dubbel svensk daler eller 8 mark. Av de fåtaliga kända exemplaren att döma kan inga christiner ha präglats i några större mängder.

År 1649 anlände också nya krafter inom gravörskräet från utlandet. Det rörde sig dels om den i Riga tidigare verksamme Johann Rethe, dels om fransmannen Erich Parise²⁹. Dessa blev genast upptagna med förberedelserna till drottningens kröning följande år, till vilken ju bl a ett stort antal medaljer i silver och guld utfärdigades. Båda två kom emellertid, vid sidan av Michelson, även att verka såsom myntgravörer.

Vad beträffar Parise har hans gravörkompetens ifrågasatts och det är möjligt, att det i stället är hans franska medarbetare som graverat myntstammar³⁰. Hur det nu än förhåller sig med detta, så torde några av de bättre Kristinaporträtten på mynten från tiden 1649-51 emanera från de utländska gravörernas skara (fig. 9-10).

Efter Kristinas tronavsägelse slu-

Fig. 6. Christin eller 8 mark 1649. Åtsidans stamp graverad av Jean d'Armand, framsidans av Petter Michelson (privat ägo).

Fig. 7. 4 mark 1647, avslag i koppar (ex i KMK).

tade Rethe sin anställning, och Parise synes ha följt sin höga uppdragsgivare utomlands en tid³¹. Huvudsavaret för myntgraveringen synes ha återgått till Michelson, med den "gamle isersnidaren på bron" som tillfällig leverantör³². Detta återspeglas i myntens utformning, som när en ny lågvattennivå under de första åren av 1660-talet.

Noter

¹ SRP VIII s 769; KKP II s 126f.; Anthony Grooth d.ä. var myntmästare 1602-13. Dennes hustru var dotter till Gillis Coyet d.ä., myntmästare i Stockholm 1574-1602.

² KKP II s 200, 204. Kontrakt och myntordning utfärdades den 7/6. Originalen finns inbundet i *Myntte Book No 2*, s.736-40 (Myntväsen 48, KA).

³ KKP II s 211f., 215.

⁴ KKP II s 240, 320f.

⁵ Observerades f f g av T.G. Appelgren (1923 s 93), som dock inte satte in signaturen i sitt rätta sammanhang. Han antog att "stampsnidaren någon gång fått infallet att låta (myntmästarmärket) AG åtföljas av begynnelsebokstaven i ordet "myntmästare". Attribueringen till Michelson gjordes för första gången i Stockholms Auktionsverks katalog till auktionen 9/4 1987 (lot 8561). Se också Ottosson 1990A s 19ff.

Fig. 8. Dubbel christin eller 4 riksdaler 1646 (ex i KMK).

- 6 Norberg 1947 s 160.
- 7 Kammarkollegiet, protokoll 8/5 1647 (Ala, vol. 9, KA); Stenström 1944 s 9.
- 8 Kammarkollegiet, protokoll 13/5 1647 (Ala, vol. 9 KA) s 218f.
- 9 Rasmusson, art. Petter Michelson, Svenskt konstnärslexikon IV, sp 405.
- 10 Lindgren 1947 s 122; Wallin 1951 s 90ff.
- 11 Lindgren 1971 s 127. För attribueringen av vissa andra arbeten till Michelsons hand, se Ottosson 1990B s 52ff och 1995 s 12f..
- 12 För porträtttyperna, se Steneberg 1955 s 44ff.
- 13 Kammarkollegiet, protokoll 1/6 1647 (Ala, vol. 9, KA) s. 245; Stenström 1944 s 10; "Myntemestaren Daniel Koch blef kalladt, och befallat, at gifwa Cammarherren Carl Soop, som nu reser åth Frankrijke, ett Memorial medh, at han där låter göra een Stempel af H.K.Mtz. Conterfeij, som sedan kan brukas i Myntet".
- 14 Riksregistraturet 4/7 1647, fol. 1495f. (RA); Stenström 1944 s 17.
- 15 Mazerolle 1902 s 630 ; Rondot 1904 s 278 (källa: Archives nationales, Zlb. 564 och 565). Fleutôt omtalas i räkenskaper över medaljtillverkningen 1650 till Kristinas kröning, då såsom medhjälpare till gravören Erich Parise (Thordeman 1935 s 64); han synes ha stannat i Sverige t o m 1652 (Stenström 1944 s 12).
- 16 SM s 123 nr 135; Hildebrand 1874 s 290, noten och Hildebrand 1889 s 176 nr 3. Exemplar finns i Kungl. Myntkabinettets och Riksbankens samlingar.
- 17 Se katalogen från denna utställning, s 27 nr 53: "MONNAIE D'ESSAI pour la Reine Christine, par Jean Darmand, dit l'Orphelin (1600-1669)".
- 18 Rasmusson 1966 s 319 not 42.
- 19 Mazerolle 1902 s CXLVf.
- 20 SM s 123 nr 136; jfr nr 47-49. Tre exemplar är kända av detta mynt: 1) Kungl. Myntkabinettet (avbildat i SM); 2) i den osälda delen av Sven Svenssons samling samt 3) ex Wedberg 1912 nr 566 = ex Cavalli, Bobergs lagerkatalog 3, 1928 nr 1446 = ex Olofsson 1947 nr 370, köpt av Gustav W. Andersson och sålt av dennes arvingar på Ahlströms auktion 23, 1981 nr 177 = ex Schmitz, Spink/SBV auktion 1/12 1989 nr 823 = Sthlms Auktionsverk 22-23/3 1991 nr 8183 = dito 30/9 nr 8532. Ett varmt tack till Sonny Serrestam, Växjö, för värdefulla uppgifter om detta exemplars proveniens.
- 21 Åberg 1994; lejonet överlevde märkligt nog det svenska klimatet till år 1663.
- 22 Hildebrand 1874 s 290 nr 67.
- 23 Wallroth 1918 s 80.
- 24 SM s 109 nr 7-8; se även Almer 1977 s 49.

Fig. 9. 2 mark 1649; stamparna möjligen graverade av Johann Rethe (ex i KMK).

Fig. 10. 2 mark u. år; stamparna troligen graverade av Erich Parises franska medarbetare (ex i KMK).

- 25 SRP 13 s 277.
- 26 SRP 13 s 115f.
- 27 SRP 13 s 88.
- 28 Se Almer 1977 s 49 (C.O. Algårds samling), där myntets tidigare proveniens (bl a Bruun) förtecknas. Det förvärfvades för K-E Schmitz' räkning och såldes därefter år 1989 hos SBV/Spink i Zürich (nr 771) och 22/3 1991 på Sthlms Auktionsverk (nr 8157). Det andra privatägda exemplaret finns i de Bondeska samlingarna på Ericsberg.
- 29 Betr. Rethe, se Rasmusson, art. Rethe, Johann i Svenskt konstnärslexikon samt Dorfmann 1979 s 141ff; Betr. Parise, se Thordeman 1935 s 60ff och Rasmusson, art. Parise, Erich i Svenskt konstnärslexikon.
- 30 Stenström 1944 s 12.
- 31 Stenström 1944 s 12f, 15.
- 32 Stenström 1944 s 14f.

Källor och litteratur

Almer, Y. 1977 Katalog över en utvald samling svenska silvermynt, tillhörig Dir. C-O. Algård, utarbetad av Yngve Almer Auktion 12/3 1977, Per (Österlund Myntauktioner AB, Borås).

Appelgren, T.G. 1923 Om märken, hän-syftande på ämbets- och tjänstemän vid svenska myntverk (NM XXIII, Sthlm 1923).

Dorfmann, B. 1979 Die Medailleure Johann Rethe (Reteke) Vater und Sohn, in Riga-Stockholm-Hamburg um 1615/20 bis 1720 (Nordd. Jahrbuch für Münz-kunde 1/1979).

Hildebrand, B.E. 1874 Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer, I (Sthlm 1874).

Hildebrand, H. 1889 Samlingen af svenska mynt i Riksbankens myntkabinett (Sthlm 1889).

Fig. 11. Petter Michelsons egenhändiga namnteckning ur hans klagobrev till Bergskollegiet år 1642.

KA Kammararkivet.

KKP Handlingar rörande Sveriges historia, 4:e serien. Kammarkollegiets protokoll, II. 1640-41 (Sthlm 1940).

Lindgren, T. 1947 Anteckningar om kastpenningar från och med drottning Kristinas kröning 1650 (NNÄ 1947).

Lindgren, T. 1971 Till kastpenningarnas historia (NNÄ 1971).

Mazerolle, F. 1902 Les médailleurs français, du XVe au milieu du XVIIIe siècle, I-II (Paris 1902).

Norberg, P. 1947 Sextonhundratalets gravörer vid Avesta myntverk (NNÄ 1947).

Olofsson, B. 1947 F.d. kriminalöverkonstapeln herr Bernhard Olofssons svenska myntsamling, II (Göteborg 1947).

Ottosson, U. 1990A Sveriges första mynt med gravörsignum (i: Antikörens lagerkatalog 20, 1990 s 19ff).

Ottosson, U. 1990B Nyupptäckt Kristina-porträtt (i: Antikörens auktion 9, 1990 s 52ff).

Ottosson, U. 1995 Petter Michelsson – kanske mer än myntgravör? (Mynttidningen 1995/1).

RA Riksarkivet.

Rasmuson, N.L. 1966 Medaillen auf Christina. (i: *Queen Christina of Sweden. Documents and Studies*, Sthlm 1966).

Rasmuson, N.L. Artiklarna Parise, Erich; Petter Michelson samt Rethé, Johann i *Svenskt konstnärslexikon* IV (Malmö 1961).

Rondot, N. 1904 Les médailleurs et les graveurs de monnaies, jetons et médailles en France. (Paris 1904).

SM Ahlström, B.; Almer, Y & Hemmingsson, B: *Sveriges Mynt 1521-1977*. (Sthlm 1976).

SRP Svenska riksrådets protokoll, utgivna av Riksarkivet: 8. 1640-41 (Sthlm 1898); 13. 1649 (Sthlm 1912).

Steneberg, K.E. 1955 Kristinatidens måleri. (Malmö 1955).

Stenström, S. 1944 Arvid Karlsteen. Hans liv och verk. (Gbg 1944; även tr. som NNÄ 1945).

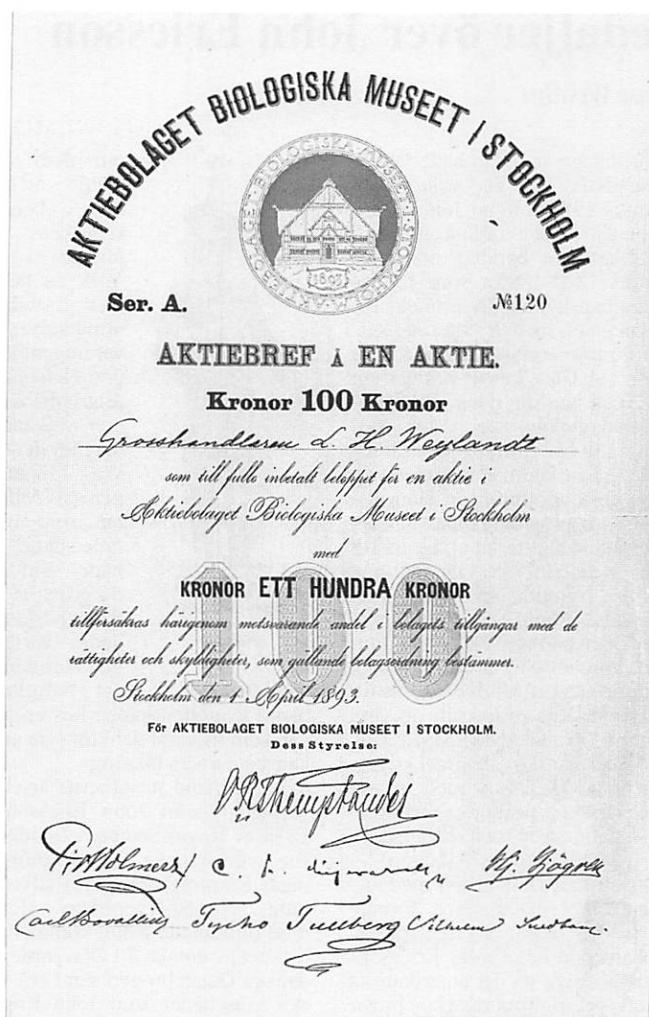
Thordeman, B. 1935 Erich Parises anställning i svensk tjänst. (NM XXVIII, Sthlm 1935)

Wallin, S. Henry de la Vallée och Carl X Gustafs begravningspenningar. (NNÄ 1951).

Wallroth, K-A. 1918 Sveriges mynt 1449-1917. (NM XXII, Sthlm 1918).

Wedberg, J.O. 1912 Förteckning öfver framlidne f.d. justitierådet Johan Otto Wedbergs efterlämnade myntsamling, I (Appelgrens auktion 15, 1912).

Åberg, A. 1994 Lejon blev svensk stormaktssymbol (SvD, Under strecket, 16/10 1994).

Aktiebolaget Biologiska Museet

Idag skulle knappast någon tänka på att bilda ett aktiebolag för att starta ett nytt museum. Detta gjorde man emellertid vid slutet av 1800-talet. Ett bra exempel är Biologiska Museet i Stockholm, som började sin verksamhet med en aktieteckning 1893.

De flesta zoologiska museer den gången hade uppställningen av djurvärlden gjord efter systematiska principer utan samband med den omgivning, i vilken djuren lever. En som dock tänkte annorlunda var Gustaf Kolthoff. År 1889 anordnade han i kupolen på Gustavianum i Uppsala ett litet museum, i vilket han försökte att framställa drag av djurens levnadssätt i en så vitt möjligt naturlig miljö. Det uppscende, som Kolthoffs företag väckte, gav impulsen till anläggning av Biologiska

museet på Djurgården i Stockholm, vilket öppnades 1893. Anordnandet av museet anförtroddes åt Kolthoff och konstnären Bruno Liljefors. Ritningarna till den originella byggnaden uppgjordes av Agi Lindegren. Biologiska museet innehåller en större skandinavisk avdelning och två mindre från Spetsbergen och Grönland.

Som bevis för satsningen på det nya aktiebolaget erhöi man ett vackert aktiebrev, som bla i vinjetten visar utseendet på museet i sitt fornnordiska utseende. Kungl. Myntkabinettet äger ett aktiebrev på 100 kronor som ursprungligen ägts av grosshandlaren L.H. Weylandt. Bland undertecknarna märks främst Oscar Robert Themptander (1844-1897) som var ämbetsman och politiker.

/W

Medaljer över John Ericsson

Av Ian Wiséhn

För många år sedan hade Östersunds-Posten en artikel (24 mars 1958) om att John Ericssons medaljer och ordnar hittats i USA. I artikeln berättas om John Ericsson (1803-1889), som föddes vid Långbanshyttan i Värmland för att sedan gå en rik och skiftande karriär till mötes. Han arbetade som nivellör vid Göta kanalbygget fram till 1820 då han tog tjänst vid Jämtlands fältjägarbatal och avgick med kaptens rang 1827. Under sin militärtid avlade han lantmätarexamen och började göra uppfinningar. Han vistades flera år i England innan han till slut bestämde sig för att emigrera till Förenta staterna 1839. Där fick han en lysande framtid som ingenjör och uppfinnare. Bland hans viktigare arbeten kan nämnas lokomotivångpannan, propellern, konstruktionen till pansarfartyget *Monitor*, samt till sist en solmaskin, som skulle omsätta solenergin till mekaniskt arbete osv. Efter amerikanska inbördeskrigets slut hedrades Ericsson med många utmärkelser – storkors, medaljer, hedersledamotkap och hedersdoktorat – på båda sidor av Atlanten.

Trots att han 1848 erhöill medborgarskap i Förenta staterna förblev han i många frågor Sverige trogen. Efter hans död hemfördes Ericssons stoft till Sverige på det amerikanska krigsfartyget *Baltimore*. Han ligger begravd i Filipstad.

Under sin livstid fick John Ericsson många fina medaljer och ordnar. Efter hans död kom emellertid dessa utmärkelser på avvägar och ingen visste något om vem som tagit hand

JOHN ERICSSON
som fänrik vid Jämtlands
fältjägarbatal.

om dem. Nära sjuttio år efter den berömda svenskens död hittades i New York en hel del av dessa saknade utmärkelser. Det var ingenjör Algot Nelson, 76-årig smålänning och välkänd ledare för det svenska folkdanslaget på Manhattan, som anträffade dem. Han hade sökt efter dyrgriparna sedan början av andra världskriget. När de hittades fanns de, halvt bortglömda, bland kvarlätenheten hos en advokat, som förvarat dem för fyra amerikanska damers räkning.

Äldst bland medaljerna är en silvermedalj som John Ericsson fått 1838 av Royal Society i London för sin hydrostatiska våg. I samlingen ingår Rumfordmedaljen i silver och guld, Nordstjärneordens storkors med tillhörande band, kommendörstecknet av norska S:t Olavsorden och danska Dannebrogen samt två spanska kraschaner som John Ericsson fått sedan han byggt kanonbåtar åt Spanien efter segern med *Monitor* vid Hampton Roads. Bland de svenska medaljerna av brons märks en som präglats till minne av Uppsala universitets 400-årsjubileum.

Algot Nelson inköpte hela samlingen och sade sig vilja överlämna allt till någon offentlig samling i Sverige eller någon med svensk anknytning. Hur det gått med den saken är okänt för artikelförfattaren.

Det har tillverkats en lång rad medaljer över John Ericsson. I denna artikel presenteras de som finns i Kungl. Myntkabinettet. Det bör noteras att medaljer med KMK inv.nr 101 199 är ur Sven Svenssons samling och har överlämnats som gåva till museet av Svenska Numismatiska Föreningen.

1. Präglad medalj i vitmetall, 28 mm, genomborrad med ring. Fäst vid ett band i svenska och amerikanska färgerna; i bandet nål med amerikanska örnen och därunder ytterligare ett band på vilket står: JOHN ERICSSON. Medaljen är graverad och slagen i Förenta staterna.

Hy II, s.209:1. KMK inv.nr 101 199.

2. Präglad bronsmedalj (finns även i silver), 51 mm, graverad av Adolf Lindberg och slagen 1890 på uppdrag av ingenjör A.F. Westerlund. Medaljen såldes i en rund vit pappask med guldtext. Det finns även en variant av fransidan. Hy II, s. 209:2. KMK inv.nr 22 721.

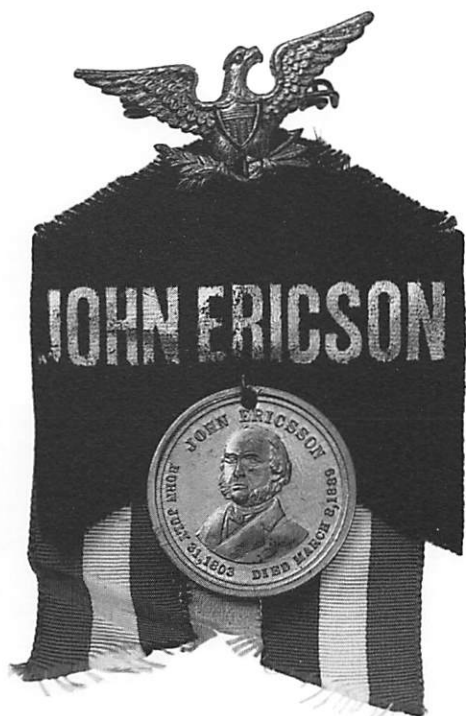
3. Präglad silvermedalj (finns även i brons), 41 mm, graverad av Adolf Lindberg, slagen 1903 på hundraårsdagen av Ericssons födelse av Chalmerska läroanstalten för att utdelas som prisbelöning. Hy II, s.210:3.

2.

2b.

1.

1b.

4.

3.

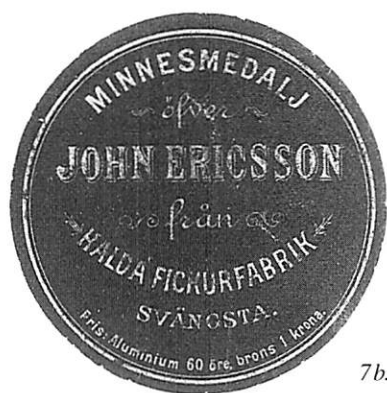

6.

5.

7b.

7.

8.

11.

9.

12.

10.

John Ericssons minne! Kråsnålar och Berlocker

föreställande en propeller, på hvilken en medaljong med John Ericssons porträtt hvilar:

- Nr 1 af förgylldt silver..... å 1: 75.
- Nr 2 af silver..... å 1: 50.
- Nr 3 af förgylld brons..... å 1: 50.

Proffver sändas omgående mot insändande af ofvannästående belopp jemte 20 öre till porto.

Då minst 10 st. nålar eller berlocker köpas på en gång lemnas stor rabatt.

C. C. Sporrang & Co.,
Knapp- och Metallvarufabrikanter,
28 Regeringsgatan 28, Stockholm

4. Präglad silvermedalj (finns även i brons), 31 mm, graverad av Lea Ahlborn och slagen av Vetenskapsakademien 1893. På framsidan avbildas en svenskbyggd Monitor. Hy II, s. 210:4, Olsén s. 327.

5. Präglad aluminiummedalj, 42 mm, graverad och slagen av New York Engros Dies Co. Framsidans vapensköld är färglagd gul och blå. Med anledning av resandet av John Ericssons staty den 26 april 1893. Hy II, s. 210:5. KMK inv.nr 101 199.

6. Präglad bronsmedalj, 31 mm, graverad i Lauers jetongfabrik i Nürnberg. Slagen med anledning av avtäckningen av gravmonumentet i Filipstad 1895. Hy II, s. 211:6. KMK inv.nr 101 199.

7. Präglad bronsmedalj, 45 mm, graverad och slagen hos Sporrang & Co i Stockholm. På halsavskärningen finns bokstaven P. Medaljen är utgiven av Halda Fickurfabrik Svängsta som en reklammedalj för företaget. Medaljen distribuerades i en rund blå pappask med guldtext. På asken står utskrivet att aluminiumexemplar kostade 60 öre och bronsexemplar 1 krona. Hy II, s. 211:7. KMK inv.nr 22 721.

8. Präglad mässingsjetong, 21 mm, graverad och slagen hos Pettersons Knappmakeri i Stockholm. I övre kanten ögla med ring. Hy II, s. 211:8. KMK inv.nr 101 199.

9. Präglad mässingsjetong, 15 mm, graverad och slagen hos Pettersons Knappmakeri i Stockholm. Hy II, s. 212:9. KMK inv.nr 101 199.

10. Nälmärke av mässing som till form och bild anknyter till nr 9. Tillverkad 1889 hos C. C. Sporrang & Co i Stockholm. Se tidningsannonsen. Privat ägo.

11. Präglad aluminiummedalj, 38 mm, troligen graverad och slagen hos New York Engraving & Dies Co. Medaljen tillverkades 1903 med anledning av hundraårsminnet av Ericssons födelse. Medaljen har ögla och ring samt ripsband i blågult, hängande i spänne, ornamentat och med ordet CENTENNIAL. Wahlstedt II, s. 75:76:10. KMK inv.nr 11 918.

12. Präglad mässingsmedalj, 31 mm, utgiven 1907 av mynhandlaren Thomas L. Elder i New York med anledning av hundraårsminnet av det första ångfartygets sjösättning. Medaljen användes av Elder i stället för adresskort ("store-card") för hans firma. Wahlstedt II, s. 76:11. KMK inv.nr 16 875.

13. Präglad bronsmedalj, 45 mm, modellerad av Herman Neujd efter skisser av Alfred Ohlson. Präglad hos Sporrang & Co i Stockholm. Medaljen är utgiven 1926 av Svenska ingenjörsföreningen i New York för att utdelas till svensk medborgare eller amerikansk medborgare av svensk härstamning som belöning för utomordentliga vetenskapliga eller tekniska förtjänster. Wahlstedt III, s. 126:127:12. KMK inv.nr 18 330.

14. Präglad bronsplakett med bågböjd överkant, 73 x 102 mm. Åtsidan utgör en förminskad kopia av en minnestavla, som den 31 juli uppsattes på väggen till det

13.

14.

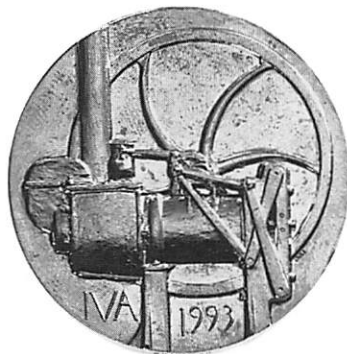

16a.

15.

17.

hus i New York, där John Ericsson åren 1844-64 hade sin bostad. Plaketten är slagen 1925 (eller 1926) av försäkringsbolaget Great American Insurance Co. i New York, som använder den till att belöna förtjänta personer. *The Numismatist* 1926, s. 280-281, Wahlstedt III, s. 127-128:13. KMK inv.nr 22 064.

15. Präglad bronsmedalj, 30 mm, slagen i Förenta staterna med anledning av avtäckningen 1926 av John Ericsson-monumentet i Washington D.C. Medaljen har en ögla. KMK inv.nr 24 162:108.

16a. Präglad bronsmedalj, 60 mm, modellerad av Herman Neujd och slagen

av John Ericsson Loge Nr 41.0.0 F.A.F. Sverige 1942. KMK inv.nr 23 049.

16 b. Präglad tennmedalj, 31 mm, modellerad av Herman Neujd och slagen av John Ericsson Loge Nr 41.0.0. F.A.F. Sverige 1942. KMK inv.nr -.

17. Präglad medalj i förgylld brons, 45 mm, utförd av Peter Linde 1993 och slagen för IVA. KMK inv.nr 102 493.

Foto: Jan Eve Olsson, KMK.

16b.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmarken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Litteratur

Anonym: Frösö-fältjägarens ordnar funna i USA. *Notis i Östersunds-Posten* 24 mars 1958.

Anonym: Plaque to the Memory of Capt. John Ericsson, *The Numismatist* 1926 nr 6, s. 280- 81.

Hyckert, B.E., & Lilienberg, V.E.: *Minnespenningar över enskilda svenska män och kvinnor*. I - II, Numism. Medd. XVII:1-2, Stockholm 1906 och 1915.

Olsén, B.: *Lea Ahlborn. En svensk medaljkonstnär under 1800-talet*. Lund 1962.

Wahlstedt, A.: *Minnespenningar över enskilda svenska män och kvinnor*. II-III, Numism. Medd. XXIV och XXIX:1-2, Stockholm 1925 och 1937.

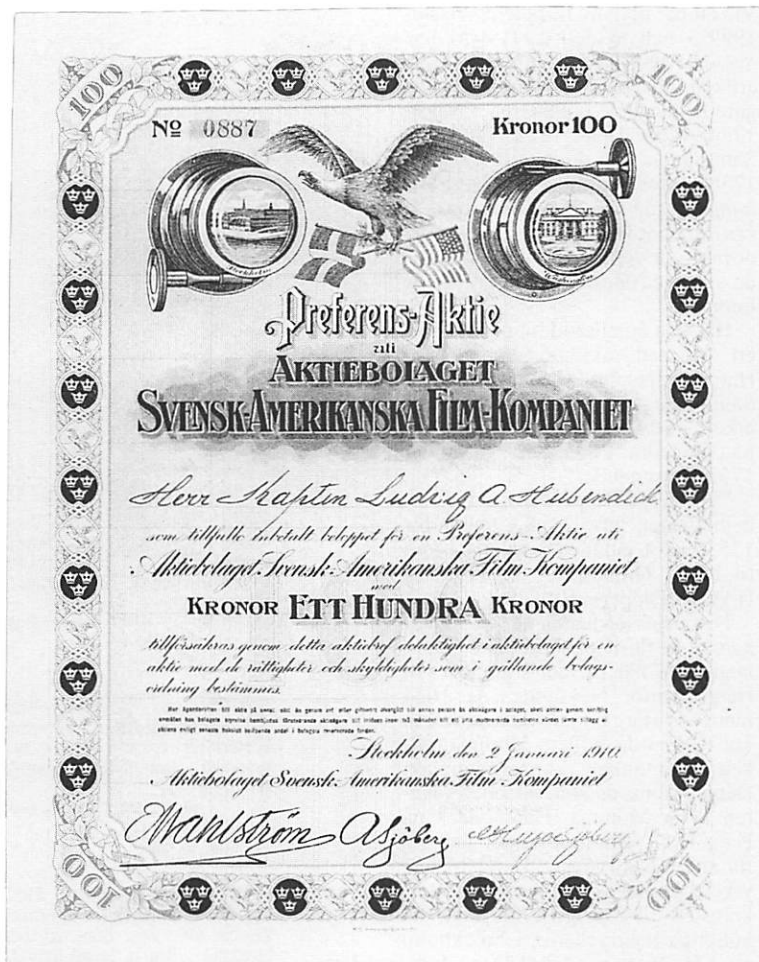

Ett aktiebrev från Aktiebolaget Svensk-Amerikanska Film-Kompaniet

Den 2 januari 1910 bildades i Stockholm Aktiebolaget Svenska-Amerikanska Film-Kompaniet. Det nya bolaget, som verkligen hörde till pionjärerna, gav ut preferensaktier med ett spännande motiv. Bolaget stod för något av det modernaste som då fanns i Sverige – filmen! Första gången ordet film uppenbarade sig på svenska var 1896, då i betydelsen ljuskänsligt skikt. År 1907 användes ordet film första gången i Sverige som beteckning för en filmremsa. I en tidningsartikel från 1909 fanns ordet *film* som samlingsbeteckning för en ny underhållnings- eller undervisningsform. Annars måste man blicka mot Förenta Staterna för att komma åt filmens början. George Eastman (1854-1932) fabricerade kameror och fotomaterial under firmanamnet Kodak. Hans medarbetare Henry M. Reichenbach fick den 9 april 1889 patent på den första ekonomiska och helt böjliga filmen.

Aktiebrevet från Aktiebolaget Svenska-Amerikanska Film-Kompaniet har en ram med rundlar som växelvis avbildar de svenska tre kronorna och den amerikanska örnen. Strax ovanför texten finns två kamerainser. I den vänstra finns en vy över Stockholms slott och i den högra syns Vita huset i Washington D.C. Mellan kamerainserna finns återigen den amerikanska örnen med utspända vingar och hållande Sveriges och Förenta Staternas flaggor i klorna. Aktiebrevet är utskrivet på 100 kronor och har nummer 887. Första ägaren var en viss kapten Ludvig A. Hubendick.

/W

Aktiebrev utgivet av
Aktiebolaget Svensk-Amerikanska Film-Kompaniet 1910.
Foto: Jan Eve Olsson, RAÄ.

Strandbergs Mynt

&
Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 8C, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

Lumppolletter från Hargs pappersbruk

Vid ett par tidigare tillfällen (Wiséhn 1999:3 och Widell 1991:4/5) har *Svensk Numismatisk Tidskrift* infört artiklar om lumppolletter. De tidigare behandlade polletterna var från 1774, 1798, 1808, 1821 och 1825. Samtliga är från tiden efter 1757 då 1738 års förordning (*Förordning om lumpors samlande för pappersverken*) upphörde att gälla. Denna förordning bestämde att varje bruk hade sitt eget uppsamlingsområde för lumpor.

Här kan emellertid nu presenteras ett ark med oskurna polletter från Hargs pappersbruk i Södermanland. Sammanlagt finns tolv polletter på arket – sex på ena sidan och sex på den andra. Polletterna bär året 1753. Texten lyder:

"Til Hargs Pappers=Bruk har Sedelhafwaren lefwererat Lumpor för 1753, emot erhållen betalning, som til bewis lemnas, för år 1753, af HARGS Pappers=Bruk".

När man ser namnet Harg tänker kanske de flesta på järnbruket i Uppland, men här rör det sig alltså om Harg utanför Nyköping. År 1624 fanns vid Harg ett järnverk, som från 1667 tillhörde Willem Momma, vilken även anlade kopparhammare. Dennes sons sons son var boktryckaren Peter Momma. Han föddes på Harg 1711. Tidigt bestämde han sig för att bli boktryckare. Han lärde sig yrket i Holland och kunde vid återkomsten till Sverige 1738 köpa det kungliga boktryckeriet i Stockholm av J.H. Werners änka. Detta boktryckeri upparbetade Peter Momma, särskilt genom att han 1739 anlade ett stilgjuteri. Stilgjuteriet förestods av M. Holmerus, vilken på Mommas bekostnad studerat denna konstgren i Holland. År 1741 utgick från Mommas tryckeri den första skrift, som trycktes med i Sverige gjutna typer.

År 1742 anlade Momma vid Harg sitt pappersbruk, som försåg hans tryckeri med stora kvantiteter papper. Det är till detta bruk som lumppolletterna var avsedda för.

/W

Myntset Sverige 1998 och 1999

finns att köpa

1

Kungl Myntkabinettets butik.

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Foto: Jan Eve Olsson.

Lönehantering på Lövsta bruk

Sent under hösten 1999 kom Kungl Myntkabinetten i kontakt med Sten Westergren i Lövsta bruk i norra Uppland. Westergren har bott i Lövsta – eller Leufsta enligt äldre stavning – hela sitt liv och är mycket kunnig i brukets historia. Nu ville han visa en del föremål som hans pappa en gång räddat från förstörelse och glömska då bruket lades.

Under 1600-talet var Lövsta bruk Sveriges största järnbruk och kom vid denna tid i släkten De Geers ägo, från 1730 ombildat till fideikomiss. Under 1900-talet minskade lönsamheten. År 1917 såldes bruksanläggningen till Gimo-Österby Bruks AB och produktionen av det smidbara vallongjärnet lades ned 1926. Herrgårdens var ända fram till 1986 i släkten De Geers ägo. Nuvarande ägare av Lövsta är Stiftelsen Leufsta.

Westergrens far hade verkligen känsla för dokumentation av livet och arbetet på bruket som, på grund av en allt snabbare teknisk utveckling i samhället, höll på att försvinna. Han överförde också sina kunskaper och sin historiska insikt till sonen Sten.

Genom Sten Westergren har Kungl Myntkabinetten kunnat utöka sina samlingar med en hel del polletter samt förklaringar till hur dessa användes inom bruket och dessutom en kassalåda av trä som användes på brukskontoret vid löneutbetalningarna. Alltsammans överlämnades som gåva av Sven Svenssons stiftelse.

Lådan är triangulär, 39x39x40 cm, med ett avfasat hörn i vilket det finns en liten utdragslåda (bild 1). Utdragslådan är också triangulär och utformad som en skopa. Kassalådans översida har en hög kant och ett runt hål ovanför den lilla utdragslådan. Genom att lägga mynten på kassalådans översida kunde man enkelt skjuta ner rätt summa mynt i utdragslådan. Mynten hällades sedan ner i ett lönekuvert på vilket det bland annat fanns antecknat arbetarens namn, arbetsperiod och summa. Ett sådant lönekuvert från Lövsta finns nu också i våra samlingar (bild 2).

Sten Westergren berättade att man med pengarna köpte polletter som sedan gällde i brukets mejeri eller speceriaffär.

1. Kassalåda av trä använd på Lövsta brukskontor.
Foto: J E Olsson.

En mycket spännande tavla ingår i förvärvet. Den visar alla polletter som användes i brukets mejeri kring 1890-talet. Mer om denna och i övrigt om polletterna kommer att publiceras senare. Föremålen har fått inventarienummer KMK 102 937.

EW

Leufsta Bruk.			
No. 46. <i>Sten Westergren</i> <i>April</i> månad 1919			
Smideslön	ton å		135 87
Stiftningsslön	å		
Dagsverken	å		7 38
Timmar 21	å		
Rykt	å		
Accord	å		
Hjälpslön	å		77 50
Krigstidstillägg	å		7 50
Afg. hjälpslön	å		
Kronor			244 48
Afgår:			
Spannmål			15 -
Hö och halm			
Förskott			
Kronor			15 -
Kontant härjante			244 48
Kronor			244 48

2. Lönekuvert för träarbetaren A. Ad. Vestergren, april 1919.

Vill du veta mer om
SPARBÖSSOR
och
sparande
genom tiderna?

– Kom och se allt om ekonomi, myntskatter och pengar i våra utställningar på Slottsbacken 6, i hjärtat av Stockholm!

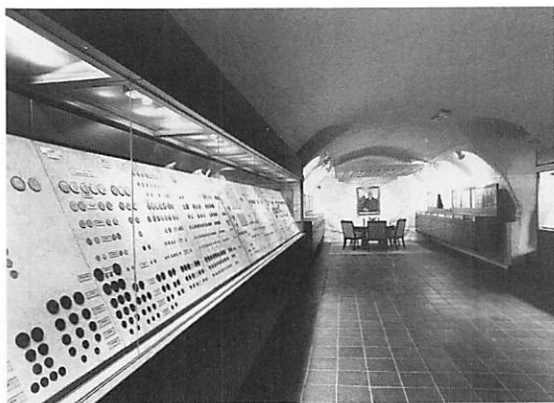
Just nu kan du köpa boken SPARBÖSSOR av Ingvar Körberg, Erik Lindmark och Ian Wiséhn till reducerat pris – 129 kr – i vår butik.

VÄLKOMMEN!

Tel. 08-5195 5304
KUNGL. MYNTKABINETTEN
Sveriges Ekonomiska Museum

Avesta Myntmuseum. Entrén.

Mynt- och medaljrummet.

Dataregistrering av Avesta Myntmuseums samlingar färdig sommaren 2000

Många av SNT:s läsare har säkert besökt Avesta Myntmuseum – en vacker blomma i den svenska museifloran. Trots att museet inte är särskilt stort finns större delen av den svenska mynthistorien representerad där. Detta är visserligen ett traditionellt museum vad gäller upplägg och planering men ingalunda omodernt. Museet är så väl genomtänkt och "självklart" i sin planering att man känner sig hemma på en gång. Med en modern term skulle man säga att det är *användarvänligt*. Bland annat är ljussättningen mycket väl genomförd och avståndet mellan föremål

och betraktare ytterst noggrant avvägt. Med andra ord är det väl värt ett besök dels på grund av den höga kvaliteten på föremålen, dels för att museet är så trivsamt.

Ägarna till Avesta Myntmuseum (Nordstjernan AB) har nu också varit framsynta nog att satsa på en ordentlig inventering och dataregistrering av samlingarna. Man valde att använda samma system som Kungl. Myntkabinettet utvecklade under SESAM-projektet (se SNT 7:1998), och undertecknad anställdes för att utföra själva registreringsarbetet. Föremålen fotograferades på plats i

Avesta av Gabriel Hildebrand, varefter resultatet överfördes till PhotoCD (Kodaks digitala format). Därefter lämnades CD-skivorna till mig för registrering. Dessutom har alla föremål fotograferats i svart-vitt. Sedlarna och en del av polletterna har dock scannats direkt på en flatbäddsscanner. Just sedlar lämpar sig väl att scanna tack vare sin tvådimensionella karaktär.

Själva registreringen har som regel varit relativt enkel vad gäller bestämmningarna, eftersom de flesta föremål finns beskrivna på registerkort eller i förteckningar. De viktigaste föremålen finns dessutom med i Tingströms *Avesta Myntmuseum (NM XXXIX, Stockholm 1995)*. I några fall har det dock funnits två (eller flera) föremål att välja på, varför det bland annat varit nödvändigt att gå tillbaka till exempelvis auktionskataloger för att få mer information och därigenom kunna skilja föremålen från varandra.

Arbetet med att registrera samlingarna i Avesta har tagit ungefär ett år i anspråk (effektiv arbetstid). Exakta antalet föremål kan jag inte redogöra för i skrivande stund (projektet fortgår fram till 30 juni), men det rör sig om över 5000 totalt varav mynten utgör den absolut största delen.

Kvalitetskraven på registreringen har varit höga så tillvida att det har varit en strävan att föremålen skulle få en exakt bestämning och att deras proveniens skulle säkras i de fall denna var tveksam eller otydlig. Vad gäller bilderna har dessa bearbetats för att passa för skärmvisning. Antalet bilder är nästan det dubbla i förhållande till antalet föremål, dvs ca 9000 bilder.

AVESTA MYNTMUSEUM

Öppettider 2000

1 jan – 4 april	Stängt (med undantag för gruppbeställningar)
5 apr – 31 maj	Onsdagar kl. 13.00-15.00 Söndagarna 30/4, 28/5 kl. 14.00-16.00
7 juni – 12 aug	Turistsäsong med öppettider: Onsdag - lördag kl. 13.00-15.00 Stängt midsommarafton och midsommardagen
16 aug – 27 dec	Onsdagar kl. 13.00-15.00 Söndagarna 27/8, 24/9, 29/10, 26/11 kl. 14.00-16.00

För grupper finns möjlighet att besöka museet även på andra tider!
Bokning tel.: 0226-811 28 (Ulla Wagenius)

Entréavgifter

Vuxna	30 kr	Grupper	
Pensionärer	15 kr	Upp till 30 pers	500 kr/grupp
Ungdom 12-18 år	15 kr	Över 30 pers	15 kr/person
Barn under 12 år i målsmans sällskap	gratis		

Funderingar kring begravningskastmynt

Som alla myntsamlare vet var det länge så att alla nykrönta kungar kastade ut mynt till åskådarna vid kröningsceremonierna för att på så sätt visa sin rikedom och frikostighet. Det är i varje fall en rimlig förklaring?

Det finns många forskare som har sysslat med olika sorters folkrot och olika folkseder i fråga om mynt och döda människor. Förklaringarna till olika seder är svåra att hålla isär och går ofta in i varandra. Det är väl ändå så att det är ett genomgående drag att mynten läggs hos den döde antingen för att hjälpa honom under den första tiden på andra sidan eller för att på något sätt skydda de överlevande mot den dödes hämnd. Men ett sådant betraktelsesätt har ju ingenting att göra med seden att kasta mynt vid kungliga begravningar. Jag kan inte finna någon rimlig förklaring till begravningsmynten. Jag kan inte heller säga om det bruket är en internationellt känd företeelse eller om de är speciella för Sverige.

Seden att kasta ut mynt till åskådarna även vid kungliga begravningar börjar i Sverige så vitt vi säkert vet vid Gustav II Adolfs "likfärd" 1633 i Wolgard till flottan och 1634 vid begravningen i Stockholm, men från Karl X Gustavs begravning år 1660 vet vi mer. Då red räntmästaren

ungefär i mitten av den långa begravningsprocessionen och han kastade då ut mynt medan processionen skred fram från slottet Tre kronor till Riddarholmskyrkan där begravningen ägde rum. Men vid Karl XI:s begravning år 1697 tillämpades en annan ordning. Inga mynt kastades ut medan processionen långsamt tog sig fram till Riddarholmskyrkan. Men så snart processionen hade kommit in i kyrkan så red räntmästaren under betryggande eskort ut en sväng genom staden och kastade ut mynt på vissa bestämda platser. Den ordningen tillämpades sedan vid alla följande begravningar så länge som seden med begravningskastmynt levde kvar, det vill säga till Karl XIV Johans begravning år 1844 i maj.

Efter hand växte Stockholm och räntmästarens sväng genom staden gjordes vidare och vidare. Från början höll han sig inom Gamlas stan, men vid Karl XIV Johans begravning år 1844 kom han i söder ända till Södermalmstorg och i norr så långt upp som till Hötorget och Oxtorget. Samtidigt växte med åren folkträngseln och slagsmålen om de utkastade mynten.

Kanske var det så att "man" vid kungliga processioner förväntade sig någon gåva? Kanske var det ett sätt att bli mer delaktig i sorgen? Sedan kan man fundera över vem som överlämnade kastmynten – den döde kungen eller den nytillträdde. */W*

Utställning

Slovenien i mynt och historia

Ny sommarutställning på Kungl. Myntkabinetet i Stockholm blir *Gyl-lene mynt och flöjten från Divje Babe – Slovenien i mynt och historia*. Utställningen invigs 25 maj av f.d. ambassadören Jan Mårtensson. Till utställningen utges också en katalog.

Eftersom Slovenien är ett grannland till Italien så ingår många romerska mynt i utställningen. Under antiken kom nuvarande Slovenien att delas mellan olika romerska provinser. Som huvudort fungerade redan då staden Emona (dvs Ljubljana). Området blev under folkvandringstiden ett genomgångsland för de arméer som drog fram mellan Balkan och Italien, men i slutet av 500-talet kom landet att permanent befolkas av slaver. Historien går fram till dagens moderna betalningsmedel.

Varje ny kultur som bosatt sig i eller passerat Slovenien har avsatt spår, t ex mynt. Som en extra krydda ingår även andra föremål i utställningen. Exempelvis en situla från ca 500 f. Kr., en bronshjälm från århundradet f. Kr., en pannonisk guldfibula från ca 100 e. Kr., en bronsstaty över en romersk medborgare i Emona, 300-talet e. Kr., m.m.

Utställningsarkitekt är Anna-Lena Carne och utställningskommissarie Harald Nilsson. */W*

Personalia

Grattis vårens alla 50-öringar – nej förlåt, 50-åringar!

År 1950 var tydligen ett bra år för blivande numismatiker.

Den 10 mars firade Eva Wiséhn sin 50-årsdag. Hon är antikvarie vid Kungl. Myntkabinetet och flitig författare i *Svensk Numismatisk Tidskrift*. Den 9 april blev mynthandlaren Hans Hirsch 50 år och en vecka senare, den 15 april, nådde även hans kollega Ulf Nordlind, Svenska Numismatiska Föreningens kassör, denna akttningsvärda ålder. Den 25 maj fyller dessutom Kenneth Jonsson 50 år, professor i numismatik och ledamot av föreningens styrelse.

SNT:s redaktion gratulerar! ☐

Svenska
Numismatiska
Föreningens bok

Avesta
Myntmuseum

Författad av
Bertel Tingström

Pris 200 kr!

Säljs i
Kungl. Myntkabinetets butik
Slottsbacken 6

Det har under arbetets gång återigen visat sig hur viktigt det är att ha ordentliga resurser till sitt förfogande när man väl beslutar sig för att genomföra ett projekt av den här arten. Om man verkligen vill registrera sina samlingar måste man också vara beredd på att kostnaden för registreringen inklusive fotografering blir hög. Å andra sidan har man sedan en förteckning som är en försäkran om bästa ordning för mer eller mindre evig tid, och det är förmodligen ovärdeligt, dels med tanke på säkerheten dels möjligheterna till enklare administration av samlingen.

Arbetet har inneburit att Avesta Myntmuseums alla föremål finns registrerade på data tillsammans med bilder på både åt- och framsida per den 30 juni i år. Såvitt jag vet är därmed Avesta Myntmuseum bland de första att ha sina samlingar fullständigt registrerade på data.

Richard Kjellgren

Nytt om böcker – recensioner

Krause, Chester L., Mishler, Clifford: *Standard Catalog of World Coins, 17th Century, 1601-1700*. 2nd ed. 1 272 s, 24.500 sv/v ill. Pris 65,00 US-dollar + 3,25 i frakt.

KRAUSE PUBLICATIONS har just utkommit med en ny standardkatalog med priser över världens 1600-talsmynt. Tidigare har de i samma serie givit ut kataloger med 1700- och 1800-talens mynt. Som i deras andra publikationer finns här bilder, aktuella priser, upplagestorlek samt en liten inledande historik här och var.

Deras hemsida är:

<http://www.krause.com>.

Klicka på böcker om du vill beställa.

MGL

Sammlung Köhler-Osbahr. Band V/2. Byzantinische Münzen und ihr Umfeld. Interregnum (Sommer 608 - Ende 610) und Heraclius (610-641) bis Alexios IV (1417-1447). Red. Ralf Althoff. Utgiven av Stadt Duisburg 1999. ISBN 3-89279-556-8. Pris 50 DM. Beställes från Kultur- und Stadt-historisches Museum in Duisburg. 270 s + en planschdel på 56 s.

KULTUR- UND Stadthistorisches Museum i Duisburg har nu utkommit med ännu en katalog över Köhler-Osbahr-samlingen. Bearbetningen och publicering av hela samlingen påbörjades 1993. Tidigare har sex kataloger utkommit vilka presenterats tidigare i SNT 2/95, 6/97 och 7/98.

Den nu utkomna katalogen är del 2 av de planerade tre katalogerna över de bysantinska mynten. Mynten presenteras på ett traditionellt vetenskapligt sätt, vilket gör det lätt för forskare och samlare att använda katalogen som referensverk. Katalogen är uppdelad i fem kapitel. Det första behandlar Interregnumperioden sommaren 608 till 5 oktober 610 samt därefter kejsarna från Heraclius 610 till Alex-

ius 1203. Det andra kapitlet tar upp perioden med de latinska härskarna från Konstantinopel och Tessaloniki 1204-24 samt bulgariska imitationer och det tredje kapitlet behandlar exilkejsarna Theodor och Johannes III 1208-1254. Det fjärde kapitlet redgör för mynten för kejsarna i det återupprättade bysantinska riket 1259-1448 och det femte behandlar Storkonnenerna från Trapezunt 1238-1447.

Mynten redovisas efter kejsare, myntort och valör. Varje mynt beskrivs med uppgifter om metall, vikt, diameter, åtsida och fränsida, datering, litteraturreferenser och inventarienummer.

Katalogen är traditionellt utförd med ett kort förord, katalogdel och därefter planscher. Av planscher är endast fyra i färg med de övriga är svartvita, de förra med hög och de sistnämnda tyvärr med en ganska dålig återgivningskvalitet. Ändå framstår katalogen som ett gott komplement till de "gamla" referensverken och vi ser med förväntan fram emot kommande kataloger.

EW

BÖCKER OCH MYNT

Köpes och säljes!

- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

Besök efter
överenskommelse

BOK & ANTIK AB

Box 6078, 187 06 Täby.
08-510 128 18

Kungl. Myntkabinettet

Slottsbacken 6

**Vitterhetsakademiens
biblioteks
numismatiska
boksamling**

Torsdagar kl. 13 - 16

Bibliotekarie Carina Bergman
tel. 08-5195 5323

NU KAN DU KÖPA

DET NYA MINNESMYNTET

**MEDE KUNG CARL XVI GUSTAF
OCH KRONPRINSESSAN VICTORIA**

200 KR I SILVER

2000 KR I GULD

FINNS I

**KUNGL. MYNTKABINETTETS BUTIK
SLOTTSBACKEN 6**

Gustav II Adolf på estnisk medalj

Vid sitt statsbesök i Estland i april 1992 erhöj H. M. Konungen den här avbildade medaljen i brons. Som alla ser föreställer den Gustav II Adolf och avbildar på framsidan den gamla universitetsbyggnaden i Tartu (Dorpat) – Gustav Adolf var grundaren av denna universitet 1632. Medaljen har konstnären Reet Amberg som upphovsman och den slogs av det s k konst-kombinatet ARS i staden. Den erinrar om återuppställandet 1991 av Gustav II Adolfs staty bakom universitetets huvudbyggnad. Själva avtäckandet sköt man upp till dess att kungaparets statsbesök ägde rum året därpå.

Den ursprungliga bronsstatyn var en gåva av svensk-estniska föreningen, utförd av den svenske skulptören – och medaljkonstnären – Otto Strandman (1871-1960). Den invigdes på självständighetens 10-årsdag 1928 av ärkebiskop Nathan Söderblom. Statyn fördes bort av den sovjetiska ockupationsmakten i början

Foto Jan Eve Olsson. Bronsexemplar i H.M. Konungens samling.

av 1950-talet, då man som mest ansträngde sig att fördunkla landets äldre historia. Vart den tog vägen har inte kunnat fastställas, men det går historier om att den smältes ner (troligen riktigt) och förvandlades till en Lenin-staty (mindre säkert). Stensockeln togs bort och bottenplattan täcktes över. (Se vidare Hans Lepp: Kort vägledning till svenskminnen i Estland, Huma förlag, Tallinn 1994.)

Medaljbeskrivningen blir som följande:

Åtsida: GUSTAVUS ADOLPHUS REX SUECIAE medsols runt kanten. Kungens bröstbild en face, något vänd åt höger, iförd spetskrage; till höger årtalen 1928 / 1991.

Frånsida: FUNDATOR UNIVERSITATIS TARTUENSIS [= grundare av universitetet i Tartu] medsols längs kanten; i mitten den äldsta universitetsbyggnaden, varunder MCDXXXII.

För upplysningar om medaljen tackar jag kollegan Ivar Leimus i Tallinn och om statyn professor Stig Örjan Olsson, Tartu universitet.

LLI

Millenniets sista kastmynt

Till millennieskiftet 2000 lät AB Tumba Bruk, Myntverket, tillverka en enkel minnesmedalj att användas som "kastmynt" i samband med ett "kröningståg" under de Kulturhistoriska dagarna i Gamla stan veckan före nyårsafton 1999. Medaljen är av brons, har en vikt på ca 6,25 gram och en diameter på 23,25 mm. På dess ena sida syns ett motiv hämtat från ett mynt från Olof skötkonungs tid, på den andra en friare och mera fantasifull framställning av festligheterna – symboler för de två millennieskiftena.

Enligt uppgifter från Ivar Marklund vid Myntverket är det personal på gravryavdelningen som har stått för framställningen. Väinö Jakkula var den som svarade för sidan med Olof skötkonung-myntet. Jakkula fick idén från ett tidigare mynt som Myntverket givit ut, jubileumsmyntet 1995 på 1000 kr i guld. Den andra sidan har gjorts av Tim Larsson. Här har han tagit fram det som för oss idag väl mest symboliserar festliga tillfällen, fyrverkerier, en sprutande champagneflaska och dito glas med bubblor. Överst Millennium, underst årtalet 2000.

Minnesmedaljen utgjorde en gåva från AB Tumba Bruk, Myntverket, efter en förfrågan från Kungl. Myntkabinettet, särskilt för millenniedagarnas festligheter. Upplagen är 3000 exemplar.

MGL

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

☎ + fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar i stor sortering.

Öppet: vard. 11-18, lörd. 10-14

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 200 kr.

Som medlem får Du SNT automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 160:- per år.

Christian Petersen – en ärlig sedelförfalskare

I Sverige har vi haft åtminstone en "sedelförfalskare" som varit mästare i att in i minsta detalj efterapa svenska riksbankssedlar. Dock inte i olovligt utan i förebyggande syfte. Det handlar om den norskfödde göteborgaren Christian Petersen som 1850 inför själva polismästaren fabrikerade sedlar och fick intyg från denna myndighetsperson och av ytterligare en juridisk kontrollant att han utan minsta förberedelse och "skyndsamt" lyckats efterapa Rikets Ständers Banks sedel på 10 riksdaler banko. Bakgrunden var en inträffad händelse på Petersens stentryckeri i juli 1849. Helt utan avsikt lyckas en svåger till Petersen framställa en 12 skillings bankosedel på litografisk väg. Efter ytterligare försök under de närmaste dagarna beslutar sig Petersen för att kontakta polismästaren Ewert. Denne följde med till stentryckeriet:

En lithografisk sten lades i pressen, och tillfället gjorde, att en tolfskillings bankosedel åter blef föremål för experimentet. Då sedeln lades på stenen, yttrade polismästaren, i det han tog upp och såg på sitt ur:

"Nu får jag se huru länge det dröjer innan herrarne skola hänga!"

"Och en polismästare," anmärkte jag. Herr Ewert skrattade.

Stenen gick igenom pressen, däckeln slogs upp, och – tolfskillingen stod på stenen.

Innan de utfäste tio minuter voro tilländalupne, hade herr polismästaren i sin hand trenne aftryck, så tillfredsställande, att herr Ewert yttrade, att han icke kunde neka att mottaga sådant mynt, om det än bragtes honom säcktals.

Sedan polismästaren sett sedeln bortslipad från stenen och numrerat de trenne aftrycken, tog han afsked, i det han lofvade att draga försorg om, att saken blefve bekant på vederbörlig ort.

Foto: Jan Eve Olsson.

Christian Petersen hoppades att staten ville köpa "det medel varigenom en dylik efterhärming kunde förbyggas." Det ville nu inte staten och i ilskan gav Petersen ut en smådeskrift som han kallade *Rikets ständers bank och jag. Sann berättelse, indelad i tvenne ångbåtsfärder och en diligens-tour*. Boken utgavs på eget förlag 1859.

Petersen försökte också genom kommerserådet Olof Wijk få sitt "prov" förelagt riksdagen. Prislappen för Petersens metod var 40 000 rdr banko.

Något som mycket irriterade myndigheterna var ett tryck som visade fyra sedlar och en check liggande ovanpå varandra. Detta tryck som utgörs av en sida med rubriken: *Bi-hang till Extra-N:o 3 af Urval ur Fliegende Blätter och andra illustrerade arbeten. Tryckt hos C. Petersens Lithografiska Inrättning och Boktryckeri i Göteborg 1851*. Resultatet måste fortfarande och med vår tids ögon betraktas som synnerligen lyckat.

Christian Petersen föddes 9 juli 1804 i Fredrikshald, Norge. Hans föräldrar var köpmannen Jens Pettersen och Inger Maria Dileben. Den unge Christian Petersen studerade vid läroverket i Kristiania, blev handelsbiträde, skådespelare samt lärde sig att teckna. Han flyttar till Göteborg 1834. I sitt tryckeri, som anlades 1846, framställde han en rad göteborgsbilder. År 1859 ger han ut *Göteborg med dess omgifningar framställt i taflor*. Men det var främst som tidningsutgivare han gjorde sitt namn känt. Åren 1847-1859 utkom på den Petersenska officinen *Illustr-*

reradt söndagsmagasin, i vilket han även annonserar om sina insikter i daguerrotypikonsten. Detta var för övrigt en av landets äldsta illustrerade veckotidningar. Petersen gav även ut: *Illustrerad nyaste söndagsmagasin; Kökstidningen; Urval af Fliegende Blätter samt Tidskrift för trädgårdsskötsel*.

Petersens bok från 1859 har ett trevligt lilafärgat omslag som visar ångbåtar och en diligens i full karriär genom det svenska landskapet. I boken finns även en litografi över Petersen utfört av G. Fecht.

Ian Wiséhn

Auktioner

Maj:

- 3-6 München, Hirsch
- 10 Zürich, Hess-Divo
- 22-23 München, Lanz
- 25-26 London, Spink and son

Juni:

- 3 Long Beach, Ponterio
- 10 Bruxelles, Elsen sa
- 14-15 Basel, Münzen und Medaillen AG

September:

- 16 Bruxelles, Elsen sa
- 20-23 München, Hirsch
- 26-29 Osnabrück, Künker

Mässor

Juni:

- 4-7 49th IAPN General Assembly in Chicago

Roggebibliotekets myntsamling överlämnad som gåva till Kungl. Myntkabinettet

I SNT 2000:3 berättade vi att mynt- och medaljsamlingen från Roggebiblioteket i Strängnäs överförts till Kungl. Myntkabinettet för att säkra den undan stöld. Nu har Kungliga Biblioteket (som är moderinstitution för Roggebiblioteket) beslutat att överlåta äganderätten till samlingen till KMK. Detta innebär en gåva på flera tusen mynt, polletter och medaljer. Det är emellertid inte meningen att proveniensens skall försvinna. Samtliga föremål kommer fortsättningsvis att försees med egna id-nummer och den totala samlingen får ett gemensamt inventarienummer.

Allt skall inventeras, men med tanke på samlingens omfattning så kommer detta att ta tid. Vi hoppas också att man i framtiden kommer att skapa ett modernt museum i Strängnäs. Om säkerheten är tillräckligt god kommer KMK att stödja ett sådant museum. Självklart blir det då med föremål från Strängnäs.

Vid sidan om denna gåva pågår för närvarande en polisutredning som rör stölderna av mynt och medaljer från Roggebiblioteket. Mynt som bevisligen kommer från Strängnäs har t ex dykt upp på auktion i London 1998. Dessa beslagtogs av Scotland Yard och finns idag hos KMK. Den sorgliga stöldhistorien kanske ändå för med sig det positiva att samlingen från Strängnäs nu kommer att upprättas och bli mer tillgänglig för seriösa studier.

IW

KÖPER SÄLJER VÄRDERAR

Kvalitetsauktioner
två gånger per år

**B. AHLSTRÖM
MYNTHANDEL AB**

Normalmstorg 1, 1tr.

Box 7662 103 94 STOCKHOLM

TEL: 08-10 10 10 FAX: 08-678 77 77

INTERNATIONELL AUKTION

18 maj 2000

Med bla mycket guldmynt.

Beställ katalog.

Enstaka ex 50:–

Pren. 3 kataloger 125:–

Postgiro 12 12 - 0.

*Du som förut lämnat objekt till oss:
Kom gärna med mer!*

*Du som hittills inte lämnat något:
pröva oss!*

Dina objekt bjuds ut till vår världsomspännande kundkrets, som är intresserad av såväl MYNT som frimärken, brev, häften, vykort, handskrifter och aktiebrev m.m.

Dödsbon och advokater anlitar ofta oss.

Ring gärna!

08-678 19 20

FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Kornhamnstorg 6
111 27 STOCKHOLM

Kungl. Myntkabinettet

Sveriges Ekonomiska Museum

Slottsbacken 6

Stockholm

UTSTÄLLNINGAR

All världens pengar

Museets utställningar inleds med ett ämne som berör alla – pengar! I olika temadelar som tex "Vad är pengar?", "Myntets början", "Makten över pengarna" och "Pengar i krig" beskrivs pengarnas spännande historia under mer än 2.500 år. Och naturligtvis Sveriges mynt!

Rikets finanser

Visste ni att Sverige har världens äldsta centralbank? Historien om Sveriges Riksbank, affärsbankerna, börsen, försäkringsbolagen mm ingår i denna mycket moderna utställning som skildrar idéer, institutioner och förlopp i den svenska ekonomiska historien från 1600-talet och framåt.

Spara i bössa och bank

Människan har alltid sparat! Här är historien om hur vi sparade innan bankerna fanns. År 1820 inrättades den första sparbanken i Sverige – här finns berättelsen.

Myntskatternas magi

Skatter i jorden, vattnet, kyrkor, källor – massor med mynt av guld, silver och koppar från antiken, vikingatid, medeltid samt Lohe-skatten! Skatter från Lappland i norr till Skåne i söder visas i denna suggestiva utställning. Öppnar 29 april.

Summa summarum

Pengar i lek, saga och verklighet är ett av ämnena för detta rum som är ägnat till barn och ungdom. Här får vi nya aspekter på detta eviga tema. Ett sjunket skepp med en äkta sjörövarskatt finns också.

Medaljkonsten

Vem har väl inte hört talas om nobelmedaljen? Medaljens mer än 500 år långa historia är temat för detta rum. Här visas de finaste svenska medaljerna, fantastiska klenoder, renässansmedaljer och Gustav III:s historia.

Museets öppettider

Tisdag – Söndag	10 – 16
Måndag	Stängt

ANNAN VERKSAMHET

Museibutik

I entréhallen finns butik med försäljning av smycken, souvenirer, vykort och litteratur med anknytning till museets samlingsområden. Tel. 08-5195 5304.

Konferens- och festlokaler

Kungl. Myntkabinettets hörsal är fullt tekniskt utrustad och har plats för 72 personer. Lovisa Ulrikas bibliotek är ett exklusivt sammanträdesrum för 14-18 personer. Två mindre grupprum för 4-8 personer finns också på samma plan. Entréhallen med dess vackra kalkstensgolv och ockragula väggar lämpar sig väl för cocktails, mottagningar, dans och andra festligheter. Tel. 08-5195 5304.

Myntkroger, museets restaurang och café

Myntkroger rymmer fler än 70 personer och har fullständiga rättigheter. Vardagar serveras husmanskost och lättare rätter dagtid. Kvällarnas festvåningsverksamhet ger chansen till mer exklusiva rätter tillagade på förstklassiga råvaror. Tel. 08-10 45 90, fax 08-22 43 90.